

Włodzimierz Jastrzębski

Albert S. Kotowski, Studia z dziejów mniejszości niemieckiej w Polsce międzywojennej, Bydgoszcz 2022 s. 188.

Prof. dr hab. Albert S. Kotowski jest znanym i uznanym badaczem problematyki stosunków polsko-niemieckich w dobie najnowszej, cieszącym się autorytetem naukowym nie tylko w Polsce, ale i w Niemczech (co oczywiste, ze względu na jego wieloletnią obecność w niemieckim życiu naukowym) oraz innych krajach Europy Zachodniej i USA. Doskonała znajomość języka niemieckiego sprawiła, że wiele jego publikacji naukowych miało możliwość ukazania się niemal równolegle w polskiej i niemieckiej wersji językowej. Wydawane były po obydwu stronach Odry, w Polsce i w Niemczech.

Tak też było w przypadku niektórych artykułów zamieszczonych w recenzowanych *Studiach z dziejów mniejszości niemieckiej w Polsce międzywojennej*. Publikacja stanowi swoisty zbiór prac Alberta S. Kotowskiego, na który złożyło się siedem obszernych szkiców powiązanych jednym, przewodnim tematem, którym były dzieje mniejszości niemieckiej zamieszkującej ziemię polskie w okresie II Rzeczypospolitej. Teksty te powstały i zostały opublikowane w trakcie 22-letniej pracy naukowej autora, w latach 1985 – 2007. W nowej edycji swoich prac autor zdecydował się powrócić do zagadnień, które już raz były przedmiotem jego refleksji naukowej. Powrócił do nich bez wątpliwości co do celowości tego zamierzenia, bez obawy o powtórzenie zasadniczej ich treści. Profesor Kotowski, wytrawny historyk, dołożył wszelkich starań, aby uwzględnić aktualny, najnowszy stan badań, także własnych, i poszerzyć opis prezentowanych zagadnień. Sięgnął do nowej literatury przedmiotu, w tym także publikacji wydawanych w kolejnych latach, aż po 2020 r. Tymczasem okazało się, że wiele tez stawianych przez autora nie straciło swojej aktualności do dzisiaj. W przypadkach koniecznych Albert S. Kotowski wprowadził niezbędne korekty i poprawki w pierwotnych tekstach opracowań uwzględniające postęp badań. We wstępie do swego dzieła zbiorowego umieścił stwierdzenie, iż *na przestrzeni powojennych lat na kartach polskiej historiografii nastąpiła znaczna zmiana wizerunku ówczesnych tzw. polskich Niemców*, dodając jednocześnie, że ich starania o zachowanie tożsamości kulturowej (...) *nie zawsze można określić jako antypolskie czy też wręcz wrogie*.

Wszystkie artykuły zamieszczone w omawianym wydawnictwie zbiorowym opracowano w głównej mierze na źródłach historycznych. Były to przede wszystkim materiały źródłowe przechowywane w archiwach polskich, a zwłaszcza niemieckich, mniej i trudniej dostępne dla polskich badaczy. Autor wykorzystał w sposób kompletny bogatą literaturę przedmiotu wydaną zarówno w Polsce, jak i w Niemczech.

Na szczególne wyróżnienie zasługuje rozdział V recenzowanego zbioru zatytułowany: *Emigracja Niemców z Wielkopolski i Pomorza po I wojnie światowej*. Autorowi, w oparciu o zawile przeliczenia dokonane na bazie poważnie zdekompletowanych statystyk ludnościowych, udało się ustalić, iż po utracie Wielkopolski i Pomorza z ziem tych przeniosły się do Niemiec około dwa miliony niemieckich mieszkańców. Autor zwraca przy tym uwagę, że ten exodus Niemców nie miał charakteru wypędzenia, jak to zwykli określać historycy niemieccy, lecz najczęściej odbywało się to w drodze dobrowolnej emigracji lub na skutek rozwiązań wprowadzonych traktatem wersalskim.

Rozdziały I, III i VI odnoszą się do szeroko rozumianej polityki władz II RP w stosunku do mniejszości niemieckiej oraz wzajemnych relacji. Wśród wielu ważnych poruszonych tu tematów ze względów politycznych na pierwszy plan wysuwają się sprawy prawdziwych czy rzekomych przygotowań miejscowych Niemców do działalności dywersyjno-sabotażowej w przededniu wybuchu II wojny światowej. W ślad za oświadczeniem wysokiego urzędnika polskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 31 lipca 1939 r. o imieniu i nazwisku Wacław Wyborski, prof. A. Kotowski stwierdził, iż działania tego rodzaju były *niewielkie*. Dodał jednocześnie, że w świetle poufnego stwierdzenia bydgoskiego starosty Juliana Suskiego z 20 maja 1939 r. *wśród polskich wojskowych, zwłaszcza generalicji jest gotowość do podjęcia przeciwko polskim Niemcom ewentualnych działań zbrojnych*. Potwierdza to tezę, że rzekomo przeprowadzona przez mniejszość niemiecką w Bydgoszczy dywersja, której w polskiej propagandzie nadano ogromny rozgłos, była tylko pretekstem do rozprawienia się wysokiej rangi wojskowych z tą grupą narodowościową, w odwecie za najazd niemiecki na Polskę we wrześniu 1939 r.

Na kartach rozdziału IV pt. *Niemiecy katolicy w Polsce a ujednoczenie organizacji mniejszościowych*, obok zarysowania sporów podzielonej na różne nurty polityczne mniejszości niemieckiej, autor podjął próbę scharakteryzowania siły niemieckiego katolicyzmu w Polsce. Nie dotarł jednak do wszystkich ukazujących się od 2003 r. pozycji z zakresu literatury charakteryzujących tzw. Kosznajderię – enklawę mniejszości niemieckiej znajdującą się na pograniczu powiatów

chojnickiego, tucholskiego i sępoleńskiego, gdzie od wieków działało 5-7 parafii katolików niemieckich.

Dwa pozostałe rozdziały opracowania, tj. II i VII, zostały poświęcone głównie problemom działalności kulturalnej mniejszości niemieckiej oraz sporom i konfliktom narodowościowym w obrębie miasta Bydgoszczy. Bydgoszcz pojawia się na kartach *Studiów* jeszcze wielokrotnie.

Pracę Prof. A. S. Kotowskiego uważam za cenną i potrzebną. Jej lekturę polecam szczególnie rodzimym badaczom dziejów mniejszości narodowych w II RP.